

כמו זה מצוי הרבה בתלמוד, נכדים שנקראו בשם זקנם [כמנהג כמה קהילות כיום] – ע' דוגמאות נוספות במובא בשבת קיה.

'אמר אביי: אבין תכלא לימא כי הא מילתא...' המהרש"ל תמה, כיצד יכנה אביי לרבין [קיצור של 'רבי אבין'] שקדם לו בכמה דורות, בכינוי כזה, ולא קראו 'רבי'.

וכתב לפרש שבימי אביי היה אדם אחד ששמו 'אבין' והיה קובר את בניו. ואמר אביי, אותו אבין שקובר בניו יאמר כאלו דברים שאינם מתקבלים, לא רבי אבין.

עוד על 'אבין תכלא' – ע' תשובות הגאונים (כת"י קמברידג', ירושלם תש"ב), עמ' 162; מקור חסד על ספר חסידים שסו – מובא בברכת שמעון כאן.

על סברת רבין שהקשה – ע' בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב סו,ו.

דף עא

'שלמים ששחטן מערב יום טוב אינו יוצא בהן לא משום שמחה ולא משום חגיגה... משום חגיגה – הוי דבר שבחובה וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין. המפרשים הקשו מה צריך לטעם זה, הלא סברה היא שאם לא שחטה בזמנה לא יצא ידי חובתו והרי זמן החגיגה הוא ברגל דוקא ולא קודם לכן (כמו שאמרו במגילה ה.)? –

ופירש ר"י בתוס' שאכן הוא הוא הטעם שאמרו בגמרא שהואיל ודבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין הרי שצריך להקדישו לשם כך, ואם כן סברא היא שאינו נשחט אלא בשעה הראויה לו. ומדובר אפילו הקדיש מתחילה לשם חגיגה.

ויש מפרשים שעיקר הטעם שבגמרא נצרך כאשר שחט ביום טוב, שאם הבהמה מוקדשת לשם שלמים לא יצא ידי חובת חגיגה כי כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין (תוס' רשב"א ותורי"ד. וכן מפרש בחזון איש (קכט לדף ז סק"י) שרצה לומר: ואם בא לשחטן בט"ו לצאת בהם ידי חגיגה, גם כן אי אפשר משום דבר שבחובה וכו').

והנצי"ב פירש ששלמים ששחטם מערב יום טוב היינו חגיגת י"ד, שהיה מקום לומר שעולה לו לחובת חגיגת ט"ו מאחר ושתיהן שם אחד להן, 'קרבת חגיגה' – קמשמע לן שלא יצא משום שחגיגת ט"ו דבר שבחובה היא ואינה באה אלא מן החולין [וזה אמור רק לדעת הסוברים חגיגת י"ד דאוריתא כנראה מדברי הרמב"ם, אבל התוס' שלא פירשו כן – מפני שהם סוברים חגיגת י"ד דרבנן (לתנא דמתניתין)], ולפי זה מדאוריתא אין שם 'חגיגה' על שלמים אלו אלא הנם שלמים דעלמא, ופשיטא שאינו יוצא בהם ידי חובת חגיגת ט"ו].

הסבר נוסף בדברי הגמרא, ע' בשו"ת אבני נזר או"ח תכב. וע"ע: טורי אבן מגילה ה. אור שמח חגיגה ב; חזון איש קכט לדף ז סק"י; 'חדושי הגר"ח על הש"ס'; חדושי ר' אריה ליב ח"א כא.

'מרבח אני לילי יום טוב האחרון שיש שמחה לפניו ומוציא אני לילי יום טוב ראשון שאין שמחה לפניו. פירושו: מפני שהוא מחויב בשמחה ביום שלפניו, מתוך שהוא מחויב לזבוח לצורך אותו יום היא מחויב לזבוח לצורך הלילה, אבל בליל יום טוב ראשון שאינו זובח מבעוד יום, לא הוצרך לזבוח במיוחד לצורך הלילה (עפ"י תוס' רשב"א).

מדקדוק לשון רש"י 'יש שמחה לפניו' – כל ימות ולילות החג' משמע שהבין טעם אחר; יותר מסתבר לחייב להמשיך שמחה

מלהתחיל [וכדוגמת מה שאמרו (ביומא ב): שיום שמיני עצרת הואיל ויש קדושה לפניו חמור יותר מיום שאין בו קדושה לפניו]. ולדברי התוס' שמכתוב הזה נתרבה גם יום שמיני עצרת לשמחה, וזה שנקטו 'ליל שמיני עצרת' – לרבותא, שאעפ"י שלא נזכר ענין שמחה בלילות וגם לא בשמיני עצרת, נתרבה הכל. והרי מסתבר יותר לרבות שמחה ליום שמיני עצרת מלילה ראשון שהרי נזכרת שמחה בימים ולא נזכרת בלילות. ולפי זה יש לפרש כוונת הגמרא שליל שמיני עצרת יש ימי שמחה לפניו וגם לאחריו ולא מסתבר להפסיק בשמחה באמצע, לכן נראה יותר לרבות ליל שמיני עצרת מאשר לילה ראשון (כן משמע מדברי החזו"א ככד).

ויש מי שפירש כוונת הגמרא על פי דברי הגר"א (מובא ב'דבר אליהו') שביאר כיצד למדו מ'זהיית אך שמח' לרבות ליל יו"ט האחרון, והלא בכל מקום 'אך' ממעט – אלא שבשאר ימות החג ישנן כמה מצוות שיש לטוש עליהן מצד עצמן, לעומת היום השמיני שלא נשאר לאדם אלא שמחת החג לבדו, וזהו כוונת מיעוט 'אך' – שמחת החג לבדו ולא יותר, וממילא שמענו שהכתוב הזה מדבר בשמיני עצרת. אשר לפי זה אפשר לפרש 'מרבא אני ליל יום טוב האחרון שיש שמחה לפניו' – לכן ממעטים מ'אך' שתישאר רק מצוה זו של שמחה, לעומת הימים הקודמים שהיו בו כמה מיני שמחה, 'ומוציא אני ליל יו"ט ראשון שאין שמחה לפניו' והיאך נזכר לרבות מ'אך' לשמחה, הלא 'אך' מיעוט הוא. (עפ"י תורה תמימה ראה).

אך אין במשמע כן מהגמרא, שהרי מיעוט ליל יו"ט ראשון מ'אך' – חלק, ולפי דבריו אין צורך במיעוט מיוחד. והפשט הפשוט בגמרא שכל המקרא 'זהיית אך שמח' מיותר ובא לרבות, והמלה 'אך' באה למעט ליל ראשון. וכן כתב בשו"ת מהרי"ל (החדשות, סו). אלא ששם כתב ש'אך' בא למעט את היום האחרון שאין מביא בו שלמי שמחה. וזה שלא כדברי רש"י ותוס'. וצ"ע. וכיוצא בזה יש לתמוה על מה שכתב הגרש"ז בעל התניא (במאמר בהגש"פ שלו), שאין מצות שלמי שמחה בשביעי של פסח. ע' במובא ביוסף דעת חולין פג.

דנו האחרונים האם לילי יום טוב ראשון נתמעט מחיוב שמחה לגמרי, או שמא רק מחיוב אכילת בשר שלמים נתמעטו, אבל שאר מיני שמחה נוהגים אף בליל ראשון (וכן נקט האבני-נזר או"ח תכג – 'זוה ברור כשמש'); החזו"א איש קכד. וכן מובא בשם הגר"ח. וע' בשו"ת ושב הכהן סי' צה). [ולכאורה יש לשמוע כן מדברי התוס' קח: ד"ה ידי יין. אך יש לדחות הראיה עפ"י מש"כ החזו"א (קכט לרף ז) שבלייל פסח שאני וי"ל.

ובמג"א (תקמו סק"ד) כתב לאסור לעשות נישואין ערב הרגל משום שעיקר השמחה בנישואין היא ביום הראשון עם הלילה שלאחריו, נמצא בליל יו"ט מערב שמחה בשמחה. ומשמע מתוך דבריו שיש מצות שמחה בלילי יו"ט ראשון מדאורייתא (וכ"כ בדעתו בשע"ת תקכט סק"ד).

ולכאורה יש לומר לדברי התוס' במג"א (יד רע"ב) שבזמן הזה אין מצות שמחה דאורייתא בחג מפני שאין שלמי שמחה [ודלא כהרמב"ם], א"כ אפשר שמצות שמחה מדרבנן אינה תלויה כלל בשלמים ונוהגת אף בלילה ראשון. וגם לפי זה יש להחמיר שלא לעשות נישואין בערב הרגל משום מצות שמחה דרבנן בלילה. ואף להרמב"ם י"ל שגם הלילה נחשב זמן שמחה משום היום שלמחרת הגם שאין בו עצמו חובת שמחה בפועל, הלכך אין לערב בו שמחה מדאורייתא. וא"כ אין ראייה מהמג"א שיש מצות שמחה דאורייתא בלילה].

ע"ע: שאגת אריה סה-סח; עמודי אור לג; חדושי הנצי"ב ומשאת המלך כאן; ברכת אברהם להלן קח: עמק ברכה; פרקי מועדות ח"א עמ' 159.

'מתיב רבא, ההלל והשמחה שמנה. ואי אמרת בעינן זביחה בשעת שמחה, הא זמנין סגיאי דלא משכחת לה אלא שבעה, כגון שחל יום טוב הראשון להיות בשבת'. הקשה מהרש"א, מדוע אין מתרצים כדלעיל, ששמונה יש ברוב שנים. ויש לתרץ בפשיטות שהרי שנינו באותה משנה 'לולב וערבה ששה ושבעה... החליל חמשה וששה. יום טוב של חג שחל להיות בשבת לולב שבעה, ושאר כל הימים

ששה... – הרי שהתנא נחית לחילוקי השנים, ואילו בהלל ושמחה לא נקט 'שבעה ושמונה' – הרי מבואר שמצות שמחה מתקיימת כל שמונה בכל השנים. [לזה רמז רבנו חננאל במלה אחת: 'ואנן תנן לעולם שמונה'].

– משמע לכאורה בגמרא שלדברי רבין שלא בעינן זביחה בשעת שמחה, יום טוב ראשון שחל להיות בשבת חייב לשחוט שלמים מערב יום טוב כדי לקיים מצות שמחה. אך יש מקום להסתפק שזה רק לפי הנחת המקשה, אבל לאחר שתירץ שאפשר לקיים מצות שמחה בכסות וביין, אפשר שגם רבין מודה שכל שאינו יכול לקיים זביחה בשעת שמחה, לא נאמר בו חיוב שמחה בבשר אלא בשאר דברים, ואינו חייב לשחוט מאתמול [ואפשר שגם רבין מודה להקטן זביחה לשמחה, אלא שאינו מצריך שיהא בפועל בשעת שמחה, אבל ראוי לזביחה בשעת שמחה בעינן. ועכ"פ יתכן שאין חיוב לזבוח שלא בשעת שמחה כדי לשמוח בהג אם אפשר לקיים שמחה בשאר דברים].

ומכל מקום נראה שלדעת רבין מתקיימת מצות שמחה כשנשחט מאתמול, גם אם נאמר שאינו חייב לעשות כן. ולדברי עולא לכאורה משמע מפשטות דברי הגמרא שלא מתקיימת מצות שמחה בשלמים ששחט מאתמול, שהרי הקשו כיצד מתקיימת שמחה ביו"ט ראשון שחל בשבת, ולא מצאו אלא או בשעירי הרגלים לחד מאן דאמר, או ביין וכסות נקיה. ומשמע שבשלמים ששחט מאתמול לא.

אך קשה הלא לפי דברי כמה פוסקים (ערמב"ם פ"ו מהלכות יום טוב; ר"ן וריטב"א רפ"ד דסוכה) גם בזמן הזה שאין שלמים, מצוה בבשר חולין (וע"ע שו"ת רשב"ש קעו; או"ח תקכ"א; שאגת אריה סה; שבת הלוי ח"ג יח,ב; 'מוריה' שנה יז גליון יא-יב – מהגר"מ הברשטער שליט"א), ומסברה נראה שודאי לא גרעו שלמים ששחטם אתמול מבשר חולין, ומתקיימת בהם מצות שמחה. וא"כ קשה מרהיטת הגמרא כאן. אלא צריך לומר שבתירוק הגמרא שמשמחו בשאר דברים נכלל ממילא גם שלמים ששחט מאתמול, שלא גרע מבשר חולין ושאר מיני שמחות. וצריך בירור בכל זה. וע"ע בשפ"א יומא ג:

'חדא דשעירי הרגלים חי נאכלין צלי אין נאכלין'. יש שהביאו הוכחה מכאן שבאכילת בשר חי מתקיימת מצות אכילת קדשים, שלכך הכהנים אוכלים בשר שעירי הרגלים בשבת כשהוא חי [אלא ש'שמחה' אין בזה אבל 'אכילה' מיהא איכא]. ובטעם הדבר יתכן שנחשבת זו אכילה כדרכה למי שרגיל בכך, בפרט בבשר רך. או יתכן שנחשבת אכילה שלא כדרך ואעפ"כ מצות אכילת קדשים מתקיימת אף שלא כדרך אכילה, כי עיקר המצוה היא על הקדשים שייאכלו. (ע' בענין זה במובא במנחות צט ולעיל מא).

ויש להעיר מדברי רבנו חננאל כאן שפירש 'חי' – נא [וע' מכילתא בא (ו), 'אין נא אלא חי']. ואין נראה לחדש שמבשלים אותו מעט עד כדי שיהא ראוי לאכילה אך לא בישול גמור, והותר לבלשו מעט בשבת כשם שהותרה הקטרת האימורים, כי על ידי אכילת הכהנים נעשית הכפרה – שמפשט המשנה במנחות צט: 'הבבליים אוכלין אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה' משמע שלא הותר הבישול כלל.

שו"ר בקרן אורה מנחות סג: שבישול בשר החטאת מותר בשבת משום מצוה חביבה בשעתה. אך טעם זה צ"ע, שאף אם נקוט ש'חביבה מצוה בשעתה' דוחה שבת הגם שעדיין לא נדחתה שבת אצלה, דלא כהסוגיא במנחות עב (ע' בית הלוי ח"א לה בדעת הרמב"ם), לא מצינו שהכשר מצוה גם כן דוחה. וצ"ע.

'אמר רב כהנא: מניין לאימורי הגיגת חמשה עשר שנפסלין בלינה, שנאמר ולא ילין חלב חגי עד בקר וסמיך ליה ראשית, למימרא דהאי בקר בקר ראשון'. אין הכוונה לדרוש 'בקר ראשית', שזו אינה דרשה שהרי 'ראשית' הוא נסמך ואינו תואר. אלא כוונת הדרש היא משינוי לשון הכתוב, שהיה לו לומר 'ולא ילין עד בקר חלב חגי' [כדוגמת 'לא תזבח על חמץ דם זבחי'], והיפך הכתוב וכתב 'עד בקר' לבסוף, לרמז שזהו הבוקר של יום ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה'..., היינו יום הבאת העומר

שכתוב בו ואם תקריב מנחת בכורים לה, והוא יום ששה עשר בניסן – מכאן שאימורי חגיגת ט"ו נפסלים בלינה (משך חכמה משפטים כג, יח).

מי איכא מידי דבשר איפסיל ליה מאורתא ואמורין עד צפרא?! אמר ליה אביי: אלמה לא, והרי פסח לרבי אלעזר בן עזריה דבשר איפסיל ליה מחצות ואמורין עד צפרא. משמע שהפסח לאחר חצות, משנסתיים זמן אכילתו [לראב"ע], נעשה כנותר ונפסל עוד קודם עמוד השחר. ומכאן הקשה האור-שמה (חמץ ו) על מה שחידש שגם לאחר חצות יש בו מצות אכילת קדשים עד הבוקר, הגם שאין בו מצות אכילת פסח. [וכעיקר הדבר מובא גם בשם הגר"ה מבריסק, אלא שלדעתו אין לאכול אחר חצות, כי אין לפסח להאכל בתורת 'אכילת פסח' וכמצוותו. ואולם גם לשיטתו קשה מדוע נפסל הבשר בחצות. מהגר"ש כץ שליט"א].

ותירץ שאביי כאן הולך לשיטתו (להלן צו) שפסח מצרים לא הוקטרו אימוריו על המזבח אלא נאכלו, ולטעמו אכן אין לקרבן פסח תורת שאר הקדשים שהרי שונה הוא בעיקר דינו, ואף פסח דורות שנקטר על המזבח, שזה הוא לפסח מצרים ביסודו. אבל אנו נוקטים להלכה שהפסח הריהו כשאר קרבנות הלכך נאכל אף אחר חצות בתורת שאר קדשים. [ובתוס' ברכות ט מבואר שלראב"ע נעשה הפסח 'נותר' כבר בחצות, וזה דלא כהגר"ס והא"ש. ולפי הג"ל צריך לומר שתלוי הדבר במחלוקת האמוראים ודברי התוס' אמורים רק לאביי (שמעתי מהגר"ש כץ, אלול תשס"ה. וע"ע להלן קב שצדדנו לפרש התוס' בברכות באופן אחר).

עוד יש להעיר שלפי סברת האחרונים ז"ל כמעט ואין בנמצא 'נותר' בקרבן פסח לראב"ע, שהרי משעה שעבר חצות אדם מסיח דעתו ממנו שכבר אינו נאכל, והרי נפסל בהסת הדעת ושוב לא חל דין 'נותר' על הפסול. ואף לדעת הצ"ח (לעיל כח.) שיש לאו דלא תותירו' על הפסול, אין חיוב כרת באכילתו. וע"ע להלן פג].
מבואר לעיל ע ולהלן קב.

(ע"ב) 'שחטו ונמצא טריפה בסתר פטור' – משום שהוא אנוס, הא לאו הכי היה חייב. ומכאן שהשוחט טריפה בשבת חייב משום נטילת נשמה [וכבר כתב כן התור"ד (בשבת קלו) מסברה, ודחה הדעה החולקת. ובמנחת חינוך (מוסף השבת כט) כתב שההורג טריפה בשבת פטור. וזהו תימה] (עפ"י אחיעזר ח"ג לג, שו"ת אבני נזר או"ח קצז; דובב מישרים ח"ב כה ועוד).

פרפראות ורמזים

ז'היית אך שמח לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה' –
ברמז: 'לילי יום טוב האחרון' – הימים הטובים שבאחרית הימים, בגלות הדומה ללילה, גם בדורות הללו השפלים שאין השמחה בשלימות ('אך' – לשון מיעוט), מבטיח הכתוב שנוכל לעורר השמחה.

ז'היית' – לשון שבר וגניחה, 'אך' – לשון מיעוט ושפלות; על ידי שמתאוננים בגלות על איבוד השמחה ומצבנו השפל, ומצפים לחזור להשי"ת, על ידי כך אפשר לעורר שמחה ולהרגישה מעט. (עפ"י שפת אמת סוכות תרל"ו תרל"ז)

– על ידי עשרים ואחד הימים (בגימטריא 'אך') שמראש השנה עד שמיני עצרת, מתבררת עתה השמחה, שהשמחה הבאה על ידי יראה היא זכה וברורה (כמו שאמרו בתנא דבי אליהו 'שמחתי מתוך יראתי'). ו'אך' הוא לשון בירור (כמו שדרשו על אך את הזהב – להעביר החלודה). 'ז'היית'